

Oponentský posudek habilitačního spisu PhDr. Ondřeje Sládka, Ph.D.

Jan Mukařovský. Život a dílo (vyd. Brno: Host, 2015. 451 s. + 32 s. obrazové přílohy)

Jestliže dr. Ondřej Sládek předkládá jako svůj habilitační spis rozsáhlou monografií o Janu Mukařovském, je to volba logická a náležitá; jde totiž o vyvrcholení jeho dlouholetého zkoumání, jehož výsledky byly zveřejněny v celé řadě prací zaměřených na český strukturalismus a Pražskou školu. Už v r. 2006 byl editorem publikace *Český strukturalismus po poststrukturalismu*. Během několika posledních let pak vydal kromě recenzované publikace monografií *The Metamorphoses of Prague School Structural Poetics* (2015), edičně připravil soubor *Český strukturalismus v diskusi* (2014) a byl spolueditorem knihy T. G. Winnera *The Czech Avant-Garde Literary Movement Between the World Wars* (2015). O. Sládek se svým týmem připravuje také *Slovník českého literárněvědného strukturalismu*. A pokud jde speciálně o Mukařovského, zaměřil na něj už řadu svých aktivit organizačních a editorských (mj. účast na vydávání Mukařovského univerzitních přednášek).

Při tak soustavném výzkumu dějin pražského literárněvědného strukturalismu autor monografie samozřejmě nemohl opomenout centrální osobnost J. Mukařovského, která se postupně dostala do popředí jeho zájmu; a není pochyb o tom, že celý český společenskovední kontext obohatil o práci fundovanou, vědecky poctivou a velmi potřebnou, ale i čtenářsky atraktivní. Nevím, nakolik má autor zásluhu i na exkluzivním typografickém ztvárnění knihy a na atraktivní obálce; Janu Mukařovskému, který měl (zejména v meziválečném období) tak blízko k řadě našich umělců nejen slovesných, ale i výtvarných, však taková výprava rozhodně sluší.

Sládkova publikace představuje život a dílo J. Mukařovského v šesti rozsáhlých oddílech. Uspořádání je chronologické – vždyť také autor v předmluvě zdůrazňuje, že se zaměřil na život J. Mukařovského (který ovšem nelze oddělit od jeho vědeckého díla), že chtěl „rekonstruovat jeho životaběh“. Tato preference přirozeně vede k tomu, že v rámci hlavních oddílů jsou za sebou řazeny kapitoly i kapitolky značně rozdílného rozsahu, některé spíše „životopisné“, jiné převážně „vědecké“. Jistě by mohlo být zvoleno i trochu jiné uspořádání, i trochu jiné proporce. Tady je ale na místě konstatování P. Šámala z jeho recenze Sládkovy práce, že žánr osobnostní monografie vědce nemá v našich oborech téměř žádnou tradici; opravdu není lehké se s tímto žánrem vyrovnávat, neboť k výrazným osobnostem zřejmě patří i určité kontroverzní situace a vlastnosti, apod.

Mukařovského osobnost byla ve Sládkově monografii představena tak mnohostranně, že nabízená zjištění nejsou podnětná pouze pro literární vědce, ale mj. velmi výrazně také pro

lingvisty. (Ostatně v Pražském lingvistickém kroužku se mezi jazykovědci, literárními vědci, estetiky nijak zvlášť nerozlišovalo, s nimi aktivně spolupracovali i etnografové a folkloristé, filozofové, sociologové a mnozí další.) Lingvista si prostřednictvím této publikace doplní své znalosti o Mukařovského pojetí básnického jazyka, vztahu básnické řeči k řeči sdělovací i vztahu jazyka spisovného a básnického. A rovněž o tom, jak soustředěně se velký český strukturalista (člen Mezinárodní fonologické asociace, pravidelný účastník mezinárodních kongresů fonetických věd) zabýval zvukovou stránkou básnických textů (včetně problémů spojených s kulturou hlasu, výslovností, recitací, jevištní řečí apod.), intonací, eufonií, rytmem, rýmem, vztahem struktur rytmických a syntaktických, problémy versologickými. Odtud přirozeně přešel ke studiu básnické sémantiky (slov, vět i vyšších kompozičních jednotek) a k problémům výstavby textu (např. vztahu dialogu a monologu). To vše (ale i prostředky lexikální a syntaktické) sledoval Mukařovský při analýze děl svých oblíbených umělců, zejména K. H. Máchy, B. Němcové, K. Čapka, V. Vančury či V. Nezvala. Posledně jmenovaní Mukařovského současníci a přátelé se podíleli s ním a jeho kolegy z PLK na tažení proti jazykovým „oprávcům“ z okruhu Hallerovy Naší řeči (srov. text V. Nezvala nazvaný „S lingvisty proti brusičům“). Zvláště syntaktická problematika byla trvalým předmětem jeho zájmu – u O. Sládka (s. 191) se dokonce dovídáme, že Mukařovský hodlal napsat práci o dějinách české věty; lingvisté mohou jen litovat, že tento svůj plán nikdy nerealizoval.

Ještě se pozdržím u lingvistova pohledu na Mukařovského. Není pochyb o tom, že jako strukturalista tělem i duší byl ovlivněn vlivným učením F. de Saussura (pojetí znaku, struktury, langue – parole, synchronie – diachronie atd.). Vztahu Mukařovský – de Saussure je ve Sládkově publikaci věnováno hodně pozornosti a je asi symptomatické, že zde (podle mého názoru) převládají spíš opatrné nebo jaksi rozpačité formulace: „Mukařovský sice využívá Saussura a odkazuje k němu, je si však současně dobře vědom (...) že jeho návrh je třeba dále propracovat a prohloubit“ (s. 168); „Saussurovy teorie jsou mu spíše výzvou ke kritickému promýšlení, než aby na ně přísahal...“ (s. 177); „koncepce ženevského lingvisty je pro Mukařovského spíše jen *východiskem*“ (s. 178) apod. Převládá tu přesvědčení, že Mukařovský si z díla de Saussura odnesl spíše jen inspiraci, motivaci k určitému „přeznačení“ vlastních pojmů (s. 176). O. Sládek se zmiňuje i o tom, že vztahu Mukařovského a Pražské školy k Saussurovi se týká „mnoho nedorozumění a předsudků“. Zajímalo by mě, jaká nedorozumění a předsudky má autor na mysli a zda si myslí, že je svým výkladem vyvrátil.

Při četbě Sládkovy monografie se lingvista a stylistik neubrání ani úvahám o problematickém postavení pojmu *sloh* (*styl*) v díle Mukařovského. Karel Hausenblas patří k předním žákům J. Mukařovského a svůj článek „Jak pracoval J. Mukařovský s pojmem *sloh*

(styl)“ otiskl v r. 1992 v České literatuře. V publikaci O. Sládka není zmíněn, ale přesto by mne zajímalo, zda autor souhlasí s Hausenblasovým výkladem, tj. že „sloh“ byl pro Mukařovského spojen především s jazykovou, formální výstavbou slovesného díla, zatímco Mukařovský mířil hlavně k výstavbě významové; že Mukařovského nezajímaly styly interindividuální, např. funkční, ale pouze individuální styl jednotlivých autorů; a že „individuální sloh“ se dostal do popředí až ve dvou pozdních statích Mukařovského, ovšem pouze jako náhražka, jako východisko ze situace, kdy sebekriticky revidoval své učení a vzdal se pojmu „sémantické gesto“. Kromě toho pojem *stylistika* se sice objevoval např. v názvech cyklů univerzitních přednášek J. Mukařovského, ale i jeho pojetí „stylistiky“ bylo zřejmě specifické.

Zmíněný Karel Hausenblas (a jeho žákyně Alena Macurová) navázali na dílo Mukařovského i svými studii o subjektové problematice slovesného komunikátu. O. Sládek k této otázce uvádí (na s. 258), že Mukařovský zavedl kromě autorského a vnímatelského individua ještě kategorii subjektu, který je projekcí těchto osobností do vnitřní struktury díla. Další autoři hodnotí tento problém asi do značné míry podobně, jako T. Winner (2014), podle něhož Mukařovský odlišoval od psychofyzické „osobnosti umělcovy“ „osobnost autorovu“ jako odraz struktury díla v mysli vnímatele. A Jiří Koten ve výkladu Mukařovského přednášek o epice zdůraznil ještě jeho rozlišení subjektu díla a vypravěče („vypravovatele“). Ocenila bych, kdyby se autor monografie ještě stručně vyjádřil k tomu, kolik a jakých subjektů vlastně Mukařovský rozlišoval a zda se jeho pojetí nějak vyvíjelo.

Velice si vážím toho, že nám O. Sládek předložil řadu ukázek z Mukařovského dopisů, vzpomínek apod., textů leckdy intimních, jindy ostře polemických či ironických, které do jisté míry korigují zafixovanou představu o Mukařovském pouze jako mistru ukázněného, přesného akademického psaní. Ale přesto: když na stránkách Sládkovy knihy čtu podrobný výklad o Mukařovského razantním kritickém výpadu proti máchovské monografii Vojtěcha Jiráta, zdá se mi, že tu nešlo pouze o rozdílné názory na Máchu, o střetnutí přístupů strukturalistických a nedostatečně (nejen) strukturalistických, ale i o konflikt různých odborných stylů. Proti disciplinovanému akademickému psaní Mukařovského tu stojí to, co mnozí (V. Černý, O. Fischer, K. Polák ad.) vyzdvihovali u Jiráta: „snaha o sloučení vědy a umění, o čtivé a do detailu stylisticky propracované podání jeho textů“; „esejista nového typu“; „snaha obrodit umění eseje, onoho spojení nejjemnějších poznatků vědeckých s vytříbeným podáním slohovým“; „vzdušný styl“; „vědecko-múzická forma“ aj. (Srov. Sládek, s. 264–281.) Nevím, nakolik jsem tu v souladu s výkladem autora monografie; ale

jsem přesvědčena, že tento konflikt různých přístupů k odbornému stylu a vědeckému psaní (v oblasti humanitních oborů) nás provází dodnes.

Stranou si dovolím nechat otázku, která v ohlasech na Sládkovu publikaci vzbudila velkou pozornost, totiž jak se autor monografie vyrovnal s obdobím Mukařovského „rozchodu se strukturalismem“ po 2. světové válce. Toto hodnocení přenechávám jiným, osobně oceňuji, že se tu O. Sládek zachoval decentně, taktně a že vsadil na kontinuitu Mukařovského myšlení.

Sládkova kniha je vzorně vybavena kalendáři, ediční poznámkou, anglickým resumé, obrazovou přílohou s více než 30 fotografiemi, seznamem vyobrazení, seznamem literatury i jmenným rejstříkem. K bibliografii bych však měla určité výhrady. Podrobnou a profesionálně zpracovanou bibliografii díla J. Mukařovského obsahuje samozřejmě už odeonský soubor *Studie z poetiky* (1982); chápu, že O. Sládek neměl takové ambice a že v seznamu literatury uvedl zřejmě jen ty práce, ke kterým v textu odkazuje. Přesto seznam prací Mukařovského zabírá úctyhodných 8 stran a je „utopen“ mezi všemi ostatními bibliografickými údaji; soudím, že by pro čtenáře bylo výhodnější vydělit práce Mukařovského do zvláštního seznamu. Kromě toho se mi zdá neobvyklé, že díla téhož autora jsou řazena v seznamu podle abecedy; chronologické řazení bych daleko více uvítala zvláště v případě četných děl Mukařovského (i přesto, že vývojová posloupnost je vlastně vytvořena v textu knihy). Konečně autor mohl čtenáře aspoň uvést do problematiky pořizování jednotlivých souborů studií a výborů z díla Mukařovského (ať už byly vydány za jeho života, nebo posmrtně): co obsahují, jak se k sobě vzájemně mají, s jakým záměrem je editoři pořizovali atd. Chápu, že nebylo jeho úmyslem sledovat „druhý život“ Mukařovského; přesto bych tyto informace pokládala pro čtenáře za velmi užitečné.

Publikaci O. Sládka máme před sebou jako habilitační spis ve chvíli, kdy o ní už vyšla řada recenzí, některé z nich z pera odborníků na slovo vzatých. Všichni se shodují na tom, že jde o práci zásadní, založenou na důkladném výzkumu, v mnohém objevnou a poutavě napsanou, inspirující k dalším studiím. K tomuto hodnocení se mohu jedině připojit. Pokládám tuto monografii za mimořádně záslužný počín, přínosný nejen pro literární vědce, ale i pro lingvisty, a také pro badatele z dalších společenskovedních oborů. Práce nepochybně splňuje veškerá habilitační kritéria, takže s potěšením doporučuji, aby předložená práce PhDr. Ondřeje Sládka, Ph.D. byla přijata jako vhodný podklad pro habilitaci autora v oboru „česká literatura“ na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

V Praze dne 26. listopadu 2017

prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc.
Ústav pro jazyk český AV ČR